

HOOFDSTUK I

Zomer 1961

‘Mama, bijna iedereen mag mee’, zei Sannie.

Er waren dus meer moeders die niet wilden dat hun kind met het schoolreisje meeging.

‘Maar jij gaat niet mee, meisje.’

Geertje moest er niet aan denken. Stel je voor dat er iets met Sannie gebeurde. Ze zou zich geen raad weten.

Ze had al zo veel kinderen verloren: Sammie van anderhalf en de andere kleinen. Vooral dat van Sammie had zo zeer gedaan. Dat was nu vijftien jaar geleden. De pijn was wel wat gesleten, anders had ze niet verder kunnen leven, maar het verdriet ging nooit helemaal over.

Twee kinderen had ze mogen houden: Sannie, die nu tien jaar was, en de kleine Geertje, die in de box zat te spelen. Geertje, vernoemd naar moet en dus ook naar haar, was anderhalf jaar, even oud als Sammie toen hij stierf. Die twee meisjes waren zo’n kostbaar bezit. Daar was ze ontzettend zuinig op.

‘Waarom mag ik dan niet mee?’ vroeg Sannie.

Het was ook wel sneu voor haar. Zo’n kind vond een schoolreisje natuurlijk heel leuk. Eén keer was Sannie mee geweest, met een reisje van de zang. Dat was twee jaar geleden. Toen was zij in verwachting geweest van Geertje. Dat was naar een speeltuin en Sannie wilde

daar zo graag heen. ‘Vooruit dan’, had zij gezegd, ‘maar dan ga ik ook mee.’ ‘Dat kan toch niet’, had Jacob tegengesputterd. ‘Je loopt helemaal op het laatst.’ Ze had het wel gedaan.

Met haar dikke buik had ze de hele dag in de speeltuin rondgesjouwd en ondertussen steeds op Sannie gelet. Het was wel leuk, daar niet van, maar wat was ze blij dat ze ’s avonds weer gezond en wel thuis waren. Ze had duizend angsten uitgestaan met al die kinderen op de speeltoestellen. Sommigen waren zo wild. Die klommen overal op en in. Dat konden de meesters en juffrouws echt niet allemaal in de gaten houden. Dat had ze toen wel gezien. Nee, Sannie mocht niet mee.

‘Dat weet je wel, Sannie. Snap het dan toch, als jij op schoolreis bent en er gebeurt wat, dan zie ik jou ook nooit meer terug.’

‘Er gebeurt heus niets’, zei Sannie. Ze keek haar smekend aan.

Dat zei de juffrouw ook. De juf had beloofd dat ze goed op Sannie zou passen, maar ze kon nooit op al die kinderen letten. Dat bestond gewoon niet.

‘Ik durf het echt niet’, had ze tegen de juf gezegd. De juffrouw had het er later ook niet meer over gehad. Ze zou er wel met het hoofd van de school over gesproken hebben. Het hoofd wist welke verliezen Jacob en zij hadden geleden. Hij zei er nooit iets van dat Sannie niet mee mocht.

Ze ging Jacob maar eens roepen, het was tijd om een kopje thee te drinken. Dat was altijd zo’n gezellig moment, dat moest ze niet laten bederven door haar gepieker. Dat was voor Jacob ook niet fijn.

Ze zette de groene emailen ketel op het gas en liep naar de werkplaats. Ze moest opgewekt proberen te zijn, anders had dat zijn weerslag op Jacob. Dat moest niet.

Eens kijken wat Jacob aan het doen was. Door het kleine groene raam, dat door een wit houten kruis in vieren werd verdeeld, kon ze hem zien staan.

Wat was hij weer druk bezig, het was toch zo’n beste man. Ze

had jong verkering met hem gekregen, toen ze nog maar veertien jaar was. Voat vond haar veel te jong, maar moet zei: ‘Och ... in de Biebel steet geen leeftied.’ Voat wilde het toch niet hebben, maar toen haar zus Jentje was gestorven na de miskraam van haar tweede kind zei voat: ‘Loat de deern noe mar mit de jonge thuis komme.’

Ondanks alle ellende was dat fijn geweest. Ze had Jacob in die tijd zo hard nodig, dat had voat zeker begrepen.

Zes jaar hadden ze verkering gehad. Toen ze twintig was, was ze getrouwd, nog jong, maar ze had er geen minuut spijt van gehad. Jacob evenmin, dat wist ze zeker, ook al hadden ze samen ontzaglijk veel meegemaakt.

‘Jacob!’

Jacob stak zijn hand op ten teken dat hij haar hoorde. Hij zou zo wel komen.

De ketel op het gas floot een leutig liedje. Ze goot het kokende water in de witte stenen theepot en zette de pot op het groen emailen petroleumstel dat op het hoekje van het zwarte granieten aanrecht stond. Nu kon de thee nog even trekken, voordat Jacob binnenkwam. Ze brak de reep chocolade die ze van haar schoonzus Stijntje had gekregen in stukjes en legde die op het kristallen bonbonschaaltje. Jacob hoefde geen zoetheid, maar Sannie had altijd zo’n trek als ze uit school kwam.

‘Zo.’ Jacob kwam de keuken in en ging aan de tafel zitten. Hij keek naar Sannie die nu op een stoel naast de box zat, met haar arm om Geertjes schouder. Er kwam een blijde trek op zijn gezicht. Het was ook een mooi gezicht: de twee meisjes, zo dicht naast elkaar.

‘Ha Sannie. Hoe was het vandaag op school?’

‘Goed, papa.’

‘Mooi.’ Jacob roerde met het lepeltje door zijn wijde kopje. Sannie en zij dronken ook thee. Geertje kreeg een beker melk en een biscuitje, dat was beter voor haar.

Sannie was een beetje stilletjes. Anders had ze altijd van alles

te vertellen over school. Nu waren haar gedachten zeker bij het schoolreisje. Als ze er maar niet weer over begon.

Geertje keek naar buiten en zag Stijntje naar Jacobs moeder lopen. ‘Dat is waar ook, Jacob. Dat was ik nog vergeten te zeggen: ik ga morgen met Stijntje bosbessen plukken.’

‘Dat is gezellig.’

Sannie hield op met likken aan haar stukje chocola. ‘Dan ga ik naar opoe. Ik vind bosbessen plukken niks aan.’

‘Dat is goed, hoor.’ Opoe en Jacobs broer Hendrik, die nog bij opoe woonde, vonden het altijd gezellig als Sannie er was en zij hoefde toch niet alleen naar het bos nu Stijntje met haar meeding.

‘Ik ook opoe toe.’ Geertje duwde het laatste stukje van haar koekje in haar mond.

‘Dat mag hoor, Geertje.’ Sannie veegde een kruimel van Geertjes lip. ‘Ik pas wel op jou.’

‘Ga eerst maar eens vragen of het uitkomt.’ Opoe was bijna altijd thuis, maar er kon natuurlijk een keer iets zijn. Het zou wel fijn zijn als Sannie en Geertje naar opoe gingen, dan konden Stijntje en zij goed doorplukken. Met kinderen erbij schoot je lang niet zo op als wanneer je alleen was.

Sannie stond meteen op. ‘Ga je mee, Geertje?’

Dat hoefde ze geen twee keer te vragen. Geertje stapte al naar de deur. Hand in hand liepen ze naar opoe.

Jacob trok zijn schoenen aan en ging weer aan het werk. Zij zou maar eens voor het eten gaan zorgen. Het vlees was trouwens al klaar en de bonen stonden op, ze hoefde alleen nog aardappels te schillen.

‘Het mag van opoe!’ Sannie kwam de keuken in rennen. ‘Geertje en ik mogen nu ook bij haar eten, opoe heeft nog een prakje andijvie voor ons.’

Sannie had natuurlijk allang geroken dat er bonen op het grote petroleumstel stonden en zich bij opoe uitgenodigd. ‘Heb je dat gevraagd?’

‘Ik heb alleen gezegd dat we bonen aten. Het mag wel hè, mama? Opoe heeft het eten toch over.’

‘Ja hoor.’ Ze streek Sannie over haar zachte blonde haar. Mooi haar had Sannie, met een gouden gloed erover. Geertje trouwens ook, die had donker haar met een koperen glans. ‘Gaan jullie maar fijn bij opoe eten. Ik bewaar wel een stukje vlees voor jou en Geertje, en morgen eten we bij leven en welzijn peren.’ Daar hield Sannie van, de Gieser Wildemannen van hun eigen boom waren ook verrukkelijk.

Sannie knikte blij en ging gauw weer naar opoe.

‘Waar zijn de meisjes?’ Jacob wachtte tot hij kon beginnen.

‘Die eten bij jouw moeder.’

Jacob keek teleurgesteld, maar toen hij de bonen zag, glimlachte hij. ‘O, ik begrijp het al.’

‘Opoe had een beetje andijvie over, dat heeft Sannie liever dan bonen’, vertelde Geertje nadat ze gebeden hadden.

‘Je kunt merken dat ze de oorlog niet heeft meegemaakt, dan ben je niet zo kieskeurig.’

Jacob schepte bonen op zijn bord.

De oorlog ... Het was een onderwerp dat steeds weer terugkwam, ook al was het nu meer dan vijftien jaar geleden. Gisteren was ze nog bij Marie-meu geweest, om haar te helpen. Tante Marie, de zus van moet, was na die tijd nooit meer de oude geworden. Ze was altijd zenuwachtig gebleven en had bij tijden last van depressieve buien. Dat kwam door het gebeuren met Sam, de Jodenjongen die bij ome Willem en tante Marie ondergedoken was geweest. De jongen was tijdens een huiszoeking op de boerderij ontdekt en door de Duitsers doodgeschoten. Dát en het zien doodslaan van iemand uit het verzet had tante Marie nooit kunnen verwerken. Om nog maar niet te spreken van alle hongerige mensen die langs hun huis gekomen waren om voedsel ...

‘Je bent met je gedachten ver weg. Je eet ook niet veel.’ Jacob keek haar onderzoekend aan.

Snel nam ze een hap. Het smaakte haar niet meer, ze zag de vriendelijke tengere Jodenjongen weer voor zich, zoals hij bij ome Willem aan tafel zat. Zijn moeder had ook een kind moeten missen, net zoals zij. En dat verdriet nam je je hele leven mee. Dat verdriet maakte dat je een andere moeder was. Dat was te merken. In alles. Ook in de kleine dingen van het leven. Zelfs bij een simpel schoolreisje.